

Аннотация

Мартынцив А.М. Уголовное процессуальное правонарушение как основание наложения денежного взыскания. – Статья.

Статья посвящена исследованию понятия и структуры уголовного процессуального правонарушения, с позиции единства четырех элементов: объекта, объективной стороны, субъекта и субъективной стороны. Определено, что основанием наложения денежного взыскания, как меры уголовной процессуальной ответственности является уголовное процессуальное правонарушение, то есть закрепленное в законе виновное, общественно-опасное, противоправное деяние участника уголовного судопроизводства, которое заключается в неисполнении или ненадлежащем исполнении возложенных на него обязанностей в сфере уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: уголовное процессуальное правонарушение, состав уголовного процессуального правонарушения, объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона, денежное взыскание.

Summary

Martyntsiv A.M. Criminal Procedural Delict as a Ground for Imposition of Monetary Penalties. – Article.

The article is dedicated to exploration of the concept and structure of criminal procedural delict from the standpoint of the unity of the four elements: an object, an objective side, a subject and a subjective side. The author determines, that a ground for imposition of the monetary penalties as the criminal procedural responsibility is procedural delict, that is provided by law guilty, socially dangerous, illegal act of criminal proceedings user, that is the failure or improper performance of their duties in criminal proceedings.

Key words: criminal procedural delict, structure of criminal procedural delict, object, objective side, subject, subjective side, monetary penalty.

УДК 343.982.9

В.А. Савченко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Прикарпатського юридичного

інституту Національного
університету «Одеська юридична
академія»

Т.В. Садова

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету «Одеська юридична
академія»

«РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ, ПОЛЬЩІ ТА ФРН В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність проблеми. Законодавство України за роки незалежності хоч і зазнало немало змін і доповнень, однак воно як і раніше відстає від міжнародного права та потребує якнайшвидшої гармонізації з ним.

Нагальним постало питання викорінення корупції, докорінних змін потребують судова система нашої держави, органи внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки України, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та інші правоохоронні органи. Вимагають від нас цього не лише реалії сьогодення, а й міжнародна спільнота.

Прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України зламало стару обвинувальну систему кримінального судочинства і спрямувало його у бік змагальності. Зміни торкнулися практично усіх стадій та інститутів кримінального процесу, ті, які гальмували його розвиток і сприяли порушенню прав учасників кримінального провадження, були виключені (зокрема, стадія порушення

кримінальної справи, повернення кримінальної справи судом на додаткове розслідування тощо), на їх місце було введено нові демократичні норми. До таких норм відноситься і засада додержання «розумних» строків у кримінальному провадженні, яким приділяється особлива увага і у законодавстві інших європейських держав.

Однак, як свідчить правозастосовна практика, реальне забезпечення дотримання строків у кримінальному процесі викликає чимало труднощів, і не лише в Україні, а й у інших країнах, що підтверджують численні звернення громадян до Європейського Суду з прав людини. Назване вказує на актуальність теми.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання «розумності» строків у кримінальному судочинстві за останні роки стало предметом уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, серед яких О.А. Банчук, К.Б. Калиновський, Н.С. Карпов, Р.О. Куйбіда, Л.М. Лобойко, М.І. Пашковський, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, О.М. Толочко, Л.Д. Удалова, С.В. Шевчук та інші. Їх праці та доробки інших вчених стали підґрунтям внесення прогресивних змін до чинного кримінального процесуального законодавства України. Однак чимало питань, пов'язаних із «розумністю» строків, залишаються актуальними і зараз, зокрема після прийняття нового КПК України та у світлі сучасних рішень Європейського суду з прав людини.

Мета статті. Метою даної статті є з'ясування проблемних питань, пов'язаних із додержанням розумних строків у кримінальному провадженні України, з урахуванням юридичної практики зарубіжних країн, зокрема Польщі та ФРН, у контексті європейських стандартів з прав людини.

Викладення основного матеріалу. При порівнянні основних норм кримінально-процесуального закону ФРН, Польщі та нашої держави неважко помітити, що сучасний КПК України увібрав у себе чимало позитивних новел саме із законодавства цих та інших європейських держав, які зробили за останні роки чимало кроків у напрямку його загальної гармонізації, хоч існує і багато відмінностей, що зумовлено різними правовими традиціями, особливостями історичного розвитку, науковими підходами до багатьох інституцій.

Насамперед, це стосується засад кримінального судочинства та його завдань, які, як і все кримінальне провадження, повинні на них базуватись.

Чинний КПК України у ст. 2 ставить своїм завданням «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду» [1, с. 3]. Однак це завдання має бути виконане лише за умови чіткого дотримання засади «розумності строків». Згідно з ч. 1 ст. 28 КПК, під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [1, с. 16].

Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Слід зауважити, що до прийняття нового КПК України засади розумності строків у кримінальному процесуальному законодавстві нашої держави не було, чого однак вимагали норми міжнародно-правових документів, ратифікованих Україною, взявши курс на інтеграцію з європейським співтовариством.

Л.М. Лобойко справедливо з цього приводу зауважив, що запровадження розумних строків, а також національних механізмів захисту прав особи на їхнє дотримання органами досудового розслідування, прокуратури і суду дозволить: 1) привести українське кримінально-процесуальне законодавство у відповідність до Європейської Конвенції; 2) покращити імідж України у Європі; 3) значно скоротити витрати державного бюджету особам, порушення права яких на розгляд справи протягом розумного строку визнає Європейський Суд; 4) зробити крок у напрямі утвердження в Україні принципу верховенства права; 5) захистити заінтересованих учасників кримінального процесу, а також посадових осіб, які його здійснюють, від нелогічної юридичної

відповідальності за порушення формалізованих строків провадження у кримінальних справах [2, с. 256].

Згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Кожна особа, яка переслідується у кримінальному порядку, має право на отримання остаточного рішення про обґрунтованість пред'явленого їй кримінального обвинувачення протягом розумного строку» [3, с. 93-122].

У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права встановлено, що «кожен має право на основі повної рівності бути судимим без невинуватої затримки» (п. «с» ч. 2 ст. 14). При цьому кожен заарештований або затриманий має право на судовий розгляд протягом розумного строку» (ч. 3 ст. 9) [3, с. 122-138].

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1988 р., вимагає проведення судових розглядів в розумні строки після затримання, або звільнення до суду (принцип 38). Правосуддя має бути швидким. Тривала невинуватої затримка процесу практично рівнозначна відмові в правосудді [3, с. 150-164].

Кримінальне процесуальне законодавство Польщі розвивається у напрямку гуманізації і демократизації його інститутів, наближення кримінально-процесуальних норм до європейських стандартів. Основним джерелом кримінального процесуального права Польщі є КПК 1997 року, який є об'єктом постійної уваги законодавця, що зумовлено необхідністю внесення змін до багатьох кримінальних процесуальних норм в контексті сьогодення. Зокрема, в липні 2015 року вступають в дію суттєві зміни до КПК, які, на думку польських процесуалістів, означають появу цілком оновленого кримінального процесуального законодавства із змагальною формою судочинства [4].

На відміну від українського КПК Польщі серед своїх завдань не

містить згадки щодо швидкості, а визначає своїм завданням забезпечення вирішення справи у розумні строки [5], так як це розуміється у міжнародно-правових документах, а також роз'яснюється у рішеннях Європейського Суду з прав людини. Це ж стосується і визначення критеріїв розумності строків.

У КПК України такими критеріями визначаються: 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; 2) поведінка учасників кримінального провадження; 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень [1, с. 16].

Однак, звісно, такі критерії не визначались українськими законодавцями, а виокремлені із європейської практики вдосконалення кримінального судочинства з урахуванням роз'яснень Європейського Суду з прав людини. Саме такі критерії були визначені при розгляді справ «Кеніг проти Німеччини» (König v. Germany, 1978), «Екле проти Німеччини» (Eckle v. Germany, 1982), «Пелісьє і Сассі проти Франції» (Pelissier and Sassi v. France, 1994), «Меріт проти України» (Merit v. Ukraine, 2004), «Нахманович проти Росії» (Nakhmanovich v. Russia, 2006) та інших [6].

У ФРН вимога дотримання розумності строків роз'яснюється у «Директивах до кримінального судочинства та порядку накладення грошових стягнень» від 1 січня 1977 р. (RiStBV) та означає, що розслідування має бути проведено у якнайкоротші строки (принцип прискорення – Beschleunigung).

Проте конкретних строків у КПК ФРН зазвичай не встановлюється. У стадії судового розгляду ця засада носить назву принципу концентрації (Konzentrationsprinzip), згідно з яким слухання справи в суді по можливості повинно бути проведено в ході одного судового засідання [7, с. 29].

Слід зауважити, що із порушеннями цієї засади Німеччина зустрілась ще у 80-х роках минулого століття, що вимагало до неї

посиленої уваги. Так, 15 липня 1982 року Європейський суд з прав людини розглянув справу «Екле проти Німеччини» (Eckle v. Germany, 1982) у зв'язку зі скаргою останнього про порушення державою вимог цього принципу. Згідно з обставинами справи, пан Екле та його дружина були власниками фірми, яка займалась поставкою в кредит матеріалів та підготовкою майданчиків для будівництва. В період між 1959 та 1967 роками фірма стала предметом трьох кримінальних справ. У 1967 році Земельний суд Саарбрюкена визнав заявників винними у шахрайстві. У листопаді 1977 року Земельний суд Триру за сукупністю вироків визначив їм різні терміни ув'язнення. Європейський Суд з прав людини у своєму Рішенні, зокрема, зазначив, що у кримінальних справах «розумний строк», про який ідеться у ч. 1 ст. 6 Конвенції, починається з моменту, коли особі «висунуто обвинувачення»; це може відбутися раніше, ніж справа потрапляє до суду: з дня арешту, з дати, коли зацікавлену особу було офіційно повідомлено, що проти неї порушено кримінальну справу, або з дати, коли було почате досудове слідство. Суд дійшов висновку, що компетентні органи не діяли з необхідним ступенем ретельності та оперативності. Особливо було відзначено, що минуло близько трьох років між висуненням кримінального обвинувачення та початком суду.

У іншій справі, «Кеніг проти Німеччини» (König v. Germany, 1978) Європейський Суд, вивчаючи розумність строків кримінального процесу, звернув увагу з поміж іншого на складність справи, поведінку заявника та просування справи в адміністративних органах та судах. Даючи загальну оцінку цим чинникам, Суд дійшов висновку, що такі затримки самі по собі не виправдовують тривалість судового розгляду і що справа могла бути розглянута раніше, без перевищення «розумного строку» [6, с. 313-319].

Слід відмітити, що і зараз дотримання «розумних» строків у кримінальному провадженні викликає чимало труднощів. С. Шевчук, аналізуючи практику Європейського Суду з прав людини, відзначив, що вимога щодо розумного строку розгляду справи наразі стала чи не найбільшим головним боєм для багатьох держав Європи. Зараз немає чіткого уявлення щодо вирішення цієї проблеми ані у національних

урядів держав-учасниць Європейської Конвенції, ані у Суду [6, с. 319].

Про це ж стверджується і у рішеннях Європейського Суду з прав людини. Так, у Рішенні «Кудла проти Польщі» Суд вказав, що «на часі переглянути його прецедентне право в контексті дедалі більшого нагромадження поданих на його розгляд заяв, у яких єдиним або головним було твердження про незабезпечення судового розгляду впродовж розумного строку» [8].

Не стало менше порушень «розумності» строків і у вітчизняній процесуальній практиці. Верховний Суд України у своєму Листі головам апеляційних судів № 1 – 5/45 від 25 січня 2006 року відзначив, що серед рішень, винесених Європейським судом з прав людини проти України за період чинності Конвенції для нашої держави, шість стосуються порушення права особи на розгляд її справи судом упродовж розумного строку. Це рішення у справах «Світлана Науменко проти України» від 09.11.2004, «Странніков проти України» від 03.05.2005, «Павлюлинець проти України» від 06.09.2005, «Лещенко і Толюпа проти України» та «Смирнова проти України» від 08.11.2005, «Антоненков та інші проти України» від 22.11.2005. Загальна сума компенсацій, стягнутих з України за порушення прав заявників у цих справах, становила 38000 євро. За інформацією, наданою Міністерством юстиції України, на кінець 2005 р. Євросудом було розпочато розгляд щодо прийнятності по суті ще понад 40 справ стосовно тривалості провадження в судах, які були надіслані уряду України для подання зауважень. Кількість скарг щодо перевищення розумних строків розгляду справ, які надходять до Суду від громадян України та юридичних осіб, зростає. При цьому, як правило, громадяни скаржаться на тривалість розгляду, яка перевищує п'ять, сім, а то й десять років [9].

Спостерігалась тенденція до порушень розумності строків в українській кримінальній процесуальній практиці і надалі, предметом розгляду у Європейському Суді були й інші справи, пов'язані із порушенням розумності строків, наприклад, «Іванов проти України», № 15007/02 від 07.12.2006 р., «Юртаєв проти України», № 11336 від 31.1.2006 р., «Вергельський проти України» № 19312/06 від 12.03.2009 р.

та інші.

Висновки. Визначення розумного строку кримінального провадження залежить від багатьох обставин, включаючи обсяг і складність справи, кількість слідчих (розшукових) дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо. Однак тривалість провадження має залежати від об'єктивних факторів, які не можна оминати під час розслідування чи судового розгляду кримінальної справи, а також і під час виконання вироку. І ні в якому разі не можна допускати невинуватеної тяганини або затягування процесу.

Проте, аналіз правозастосовної практики свідчить про численні порушення цієї вимоги як правоохоронними органами України, так і інших держав, на що вказує кількість звернень громадян до Європейського Суду з прав людини. Очевидно, що державам-учасницями Європейської конвенції слід звернути найпильнішу увагу на гарантування дотримання цієї основоположної вимоги органами досудового розслідування та суду. Не останню роль у цьому має відігравати постійний аналіз позитивного досвіду із вирішення цієї проблеми правоохоронцями різних держав європейської та світової співдружності.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : [текст]. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2014. – 328 с.
2. Лобойко Л. М. «Розумність» строків у кримінальному процесі / Л. М. Лобойко // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 4. – С. 248–257.
3. Забезпечення органами внутрішніх справ міжнародно-правових стандартів прав людини при охороні громадського порядку. Науково-практичний, документально-джерельний та навчально-методичний комплекс (у трьох частинах). Ч. 2, Ч. 3 / Відп. редактори Римаренко Ю. І., Кондратьєв Я. Ю., Шемшученко Ю. С. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 584 с.
4. Kruk Jaroslaw. Fundamental reform of Criminal Procedure Code // International Law Office. – 25 november 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalkw.pl/ru/zespol/jaroslaw-kruk/moje-artykuly>.
5. Kodeks postępowania karnego // Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2013 r. poz. 1247) зі змінами і доповненнями, що вступають в силу з 1 червня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>.

6. Шевчук С. Судовий захист прав людини у контексті західної правової традиції ; вид. 2-ге, випр., доп. / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2007. – 848 с.
7. Галаган О. І. Захист прав і свобод суб'єктів кримінального судочинства в Україні та ФРН : [навч. посібник для студ. ВНЗ] / О. І. Галаган, В. А. Савченко. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 200 с.
8. Рішення у справі «Кудла проти Польщі». Комюніке Секретаря Суду // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurocourt.in.ua/article>.
9. Лист Верховного Суду України головам апеляційних судів № 1 – 5/45 від 25 січня 2006 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06.

Анотація

***Савченко В.А., Садова Т.В.* «Розумність строків» у кримінальному провадженні України, Польщі та ФРН в контексті європейських стандартів з прав людини. – Стаття.**

У статті розглядаються питання, пов'язані із вимогою додержання «розумних» строків у кримінальному провадженні. З'ясовано погляди законодавця і науковців України, Польщі та ФРН з цього питання в контексті європейських стандартів з прав людини.

Ключові слова: засади кримінального провадження, розумні строки, законність, Польща, ФРН, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод.

Аннотация

***Савченко В.А., Садовая Т. В.* «Разумность сроков» в уголовном производстве Украины, Польши и ФРГ в контексте европейских стандартов по правам человека. – Статья.**

В статье рассматриваются вопросы, связанные с требованием соблюдения «разумных» сроков в уголовном судопроизводстве. Исследованы взгляды законодателя и ученых Украины, Польши и ФРГ по этому вопросу в контексте европейских стандартов по правам человека.

Ключевые слова: принципы уголовного процесса, разумные сроки, законность, Польша, ФРГ, Европейская конвенция о защите прав человека и основоположных свобод.

Summary

***Savchenko V. A., Sadova T. V.* "Reasonable Terms" in the Criminal Proceedings of Ukraine, Poland and Germany in the Context of European Standards on Human**

Rights. – Article.

The article deals with issues related to compliance with the requirement of "reasonable" terms in criminal proceedings. The opinions of scholars and legislators of Ukraine, Poland and Germany on this issue in the context of European human rights standards have been examined.

Key words: principles of criminal proceedings, reasonable terms, legality, Poland, Germany, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms.

УДК 343.112

С.В. Томин

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального
права, процесу та криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту національного
університету «Одеська юридична
академія»

**ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ З РОЗГЛЯДУ
ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ЩОДО ВЧИНЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ У СПРОЩЕНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

Постановка проблеми. У ст. 381 КПК України закріплено положення про те, що суд за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, має право розглянути обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Разом з тим, закріплюючи у КПК України можливість розгляду зазначеного вище клопотання у судовому засіданні без судового розгляду, ч. 2 ст. 381 не конкретизує порядок його проведення, обмежуючись лише вказівкою на те, що спрощене провадження щодо кримінальних